

ارزیابی مطلوبیت فضاهای شهری از منظر حضورپذیری نوجوانان

بر اساس نیازها و ترجیحات آنها

(مطالعه موردی: محله گلزار شهر رشت)

رابعه رحیمی¹، نوید سعیدی رضوانی² و محمدرضاپور جعفر³

تاریخ دریافت: 98/11/19

تاریخ پذیرش: 99/02/17

چکیده: پژوهش حاضر بر حضور نوجوانان در فضاهای شهری که می‌تواند به عنوان بستری حیاتی به منظور فراهم نمودن فرصتهایی غنی برای رشد انواع ویژگی‌های شخصیتی آنها باشد؛ تمرکز می‌نماید. امروزه، به دلیل نادیده گرفتن این گروه سنی از مطالعات شهری کشورمان و متعاقب آن، ناکارآمدی فضاهای شهری در پاسخ‌گویی به نیازهای آنها، حضور نوجوانان رو به کاهش است. لذا در این راستا، مطلوبیت فضاهای شهری از منظر حضورپذیری نوجوانان 15 تا 18 سال محله گلزار رشت بر اساس مدل پیشنهادی، ارزیابی می‌شود. شیوه مطالعه، توصیفی-تحلیلی بوده که مبانی نظری، کتابخانه‌ای و تحلیل نظرات نوجوانان با رویکرد ترکیبی، از طریق پرسشنامه، فوکوس گروپ و مصاحبه با نقشه، است. با تکمیل 271 پرسشنامه به ارزیابی فضاهای شهری موجود، مطالعه الگوی متداول حرکت و فعالیت‌های آنها پرداخته و از فوکوس گروپ و مصاحبه با نقشه به منظور تدقیق و آزمون درستی نتایج روش کمی استفاده می‌شود. تحلیل داده‌های کمی، SPSS و داده‌های کیفی، تحلیل محتوای یافته‌ها نشان می‌دهد که میانگین پاسخ‌ها، کمتر از 3 و فضاهای شهری موجود پاسخی مناسب در برآوردن شاخص‌ها ندارند و الگوی حرکت 78/3 درصد نوجوانان، غیر فعال و مهم‌ترین فعالیت‌های آنها، فعالیت در فضای مجازی، تماشای تلویزیون و بازی‌های کامپیوتری است. نتایج با تأکید بر این‌که مدل پیشنهادی می‌تواند یک رویکرد سیستماتیک و مشارکتی برای ارزیابی فضاهای شهری از دیدگاه نوجوانان باشد؛ نشان می‌دهد که حضور آنها در فضاهای شهری به دلیل عدم تطابق با نیازهای دوران رشد، رو به کاهش بوده و این امر محصول نادیده گرفتن نوجوانان از مشارکت در فرآیند برنامه‌ریزی و طراحی فضاهای شهری است.

واژگان کلیدی: حضور پذیری، نوجوانان، فضای شهری دوستدار نوجوانان، مشارکت نوجوانان، برنامه‌ریزی مشارکتی.

این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان "راهبردهایی به منظور مشارکت نوجوانان با هدف تولید مکان در فضاهای شهری"، به راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم در گروه شهرسازی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قزوین است.

¹ دکتری شهرسازی، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران.

² استادیار، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران. (نویسنده مسئول) پست الکترونیکی: n.saeidi@qiau.ac.ir

³ استاد، گروه شهرسازی، دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

1- مقدمه

فضاهای شهری نقش مهمی در زندگی نوجوان ایفا می‌نماید و پژوهشگران آن را تنها بستری می‌دانند که وی می‌تواند از آن خود کرده (Skelton and Valentine, 1997; Saeidi-Rizi, 2014) و ضرورتی برای تعامل اجتماعی و رشد هویت جمعی او است که از آن، برای پرسه زدن، ارتباط، تعامل اجتماعی و تعریف قلمرو شخصی به دور از نظارت والدین استفاده می‌نماید (Standler, 2014). حضور نوجوانان در فضاهای شهری از آن رو مهم است که تمرکز خود را از والدین به سوی همسالان معطوف، از تحت کنترل بودن دوری می‌کنند و ترجیح می‌دهند در شهر به فعالیت‌های تفریحی بدون ساختار، چون پرسه زدن و تعامل با سایر افراد بپردازند (Passon et. al., 2008). آن‌ها در مقایسه با کودکان، مستقل‌تر شده و به گذراندن زمان بیشتری دور از خانه، در محله، اطراف مدرسه و فضاهای تفریحی تمایل دارند، به علاوه، از اواسط دوره نوجوانی، نسبت به مکانی که در آن زندگی می‌کنند، حساسیت بیشتری دارند و با نگاهی انتقادی به آن می‌نگرند (Dallago et. al., 2009). رشد اجتماعی نوجوانان تا حد زیادی تحت تأثیر فضاهای شهری است. آن‌ها از طریق حضور در عرصه‌های عمومی شهر، با همسالان و سایر افراد تعامل دارند. امروزه، کاهش فرصت‌های تعاملات اجتماعی و ضعیف شدن ارتباطات بین ساکنین محلات می‌تواند روی رشد اجتماعی آن‌ها تأثیر بگذارد. آمار نشان می‌دهد که تکنولوژی مدرن، منجر به بروز سبک زندگی جدیدی شده که نسل نوجوان امروز را با زندگی آنلاین پیوند زده، در حالی که رشد اجتماعی و جسمی آن‌ها نیازمند حضور در خارج خانه و تعامل در مکان‌های عمومی است (Spencer and Blades, 2005).

لینچ، بر اهمیت فضاهای شهری به عنوان فضاهای بسیار ارزشمند برنامه ریزی نشده برای حضور نوجوانان تأکید می‌نماید (Owens, 2002). با توجه به نقش فضاهای شهری در رشد فیزیکی و اجتماعی نوجوانان، این فضاها می‌بایست به گونه‌ای طراحی شوند که امکان حضور آن‌ها و تعامل با سایرین را فراهم نمایند. نیازهای اجتماعی و فضایی نوجوانان از آن رو که از کودکی به

بزرگسالی در حال گذار بوده‌اند و رفتار، انتظارات و ترجیحات آن‌ها در فضاهای شهری با کودکان متفاوت است باید عمیق‌تر درک شود و نقش اساسی فضاهای شهری برای این گروه سنی بیش از سایر استفاده‌کنندگان، مورد تأکید است (Saeidi-Rizi, 2014). به علاوه، جنبه دیگر اهمیت فضاهای شهری برای آن‌ها، خلق محیطی است که بتوانند در آن خلوت داشته و تنها باشند، یا به عبارت دیگر جایی که بتوانند به آن فرار کنند؛ است (Lieberg, 1995; Owens, 2002). متأسفانه امروزه علی‌رغم تأکید بر اهمیت حضور گروه سنی مورد نظر در فضاهای شهری، به دلیل بهره‌گیری از منافع مختلف مراحل رشد در این دوران گذار، بخش عمده فعالیت‌های آن‌ها از نوع منفعل و پذیرشی بوده به طوری که ترجیح می‌دهند زمان خود را در سکون سپری کرده (Falahat and Kalami, 2009) و به تدریج فضاهای شهری که در گذشته، قلمرو نوجوانان بوده به مکان بزرگترها تبدیل شده و حضور نوجوانان به فضاهای داخل خانه محدود شده و انزوای آن‌ها از فضاهای شهری را در پی داشته است (Karsten, 2005).

عدم حضور نوجوانان در شهر، تحت تأثیر عواملی چون خصوصی و تجاری سازی فضاهای شهری (Low and Smith, 2006; Mitchell, 2003) ترس واقعی یا ادراکی از جرم و خشونت (Johansson et. al., 2012; Pain and Smith, 2008) در نتیجه این ترس، افزایش مقررات و نگرانی والدین (Childress, 2004; Harris, 2004; O'Brien et. al., 2000) و عدم پاسخ‌گویی فضاهای شهری به نیازهای نوجوانان به دلیل نادیده گرفته شدن از فرآیند برنامه ریزی و طراحی (Frank, 2006; Passon et. al., 2008; Knowles-Yáñez, 2005; Sutton and Kemp, 2002) در پژوهش‌های مختلف قابل بررسی است؛ در حالی که همین متون بر اهمیت حضور این گروه سنی در فضاهای شهری به منظور بهره‌گیری از منافع رشد و جلوگیری از احتمال شرکت در رفتارهای پرخطر و ضد اجتماعی، بسیار تأکید داشته‌اند. لذا در این پژوهش تلاش شده است تا با تدوین مدلی مفهومی منتج از پژوهش‌های پیشین با محوریت مؤلفه‌های محیطی مؤثر بر حضور نوجوانان و منطبق با انواع نیازهای رشد آن‌ها، به ارزیابی مطلوبیت فضاهای شهری موجود، الگوی

نوجوانان در شهر، پیشگام بودند. اولین بار، کوین لینچ در سال 1977 در «پژوهش بزرگ شدن در شهرها»، با تمرکز روی ارتباط نوجوانان با فضاهای شهری، بر اهمیت آن به عنوان یک منبع حیاتی در رشد از نوجوانی به بزرگسالی تأکید نمود. این پژوهش الهام بخش پژوهش های آتی در زمینه نوجوانان و محیط محلی آن ها بوده است (Travlou, 2003).

از آن پس، پژوهش های بسیاری در دو حیطه مشارکت در فرآیند ایجاد تغییر در فضاهای شهری و رابطه نوجوانان با شهر انجام شده است که شامل ارزیابی فضاهای شهری با رویکرد مشارکتی از طریق تدوین معیارها و شاخص ها (Bridgman, 2007; Horelli, 2007; Nordström, 2010; Hoglhammer et. al., 2018; Monnet. and Boukala, 2018) حضور آزادانه (Whitzman and Worthington, 2010; Gilbert and O'Brein, 2010; Van Hecke et. al., 2018) عدم حضور و جدایی گزینی (karsten, 2005; Byrne et. al., 2006; Davison and Lawson, 2006; Kytta, 2002; Chatterjee, 2006; Al Arasi, 2013; Menezes et. al., 2019; Brussoni et. al., 2018; Hewitt et. al., 2020) نیازها و ترجیحات (Mustakima, 2017; Vanaken and Danckaerts, 2018) بوده است. در مجموع دیدگاه های موجود، بر اهمیت فضاهای شهری در روند رشد و شکل گیری شخصیت نوجوانان تأکید می نماید. روش اجرای پژوهش های مورد بررسی، صرفاً کیفی یا کمی بوده و کمتر از ترکیب این دو روش استفاده شده است. به علاوه، شاخص های تدوین شده برای ارزیابی محیطی در برخی مطالعات، بسیار کلی بوده و نیازمند بازنگری، بومی سازی و پرداختن به جزئیات بیشتری است.

1-2- چارچوب نظری

به طور کلی، حضور افراد در شهر برای انجام فعالیت هایی است که بر مبنای میزان ضرورت به سه گروه ضروری هدفمند، اختیاری و اجتماعی قابل طبقه بندی است (Gehl, 2010). حضور نوجوانان در فضای شهری نیز، بر اساس این ساختار سه گانه قابل بررسی است. آشکار است که مناسب سازی فضاهای شهری و انطباق آن با نیازهای مختلف نوجوانان، ضرورتاً مقدمه ای برای حضور آن ها،

متداول حرکت و فعالیت های غالب نوجوانان 15 تا 18 سال محله گلسار رشت پرداخته و به دنبال پاسخ به دو پرسش است؛ این که فضاهای شهری موجود تا چه میزان با شاخص های تدوین شده منطبق بوده و آیا نادیده گرفتن نوجوانان از فرآیند ایجاد تغییر در محیط شهری، منجر به جدایی گزینی از فضاهای شهری و محدود شدن حضور آن ها شده است.

1-1- مروری بر پیشینه پژوهشی

علی رغم تأکید بر اهمیت دوره نوجوانی و ارتباط نوجوان با فضای شهری در متون مورد مطالعه و با وجود تصویب پیمان نامه حقوق کودکان و نوجوانان از سال 1372 در ایران، متأسفانه، اکثر پژوهش های داخلی، هرچند اندک، با محوریت کودکی بوده است و تعداد محدودی از آن ها به نوجوان به عنوان یک گروه سنی مجزا در ارتباط با شهر می نگرد. از این میان، می توان به پژوهش حناچی و آزاد ارمکی که در آن به بررسی میزان رضایت نوجوانان 12 تا 15 سال چیدزی با تعیین ویژگی های مثبت و منفی از شهر (Hanachi and Azadarmaki, 2012) و هم چنین پژوهش شهاب زاده که به آزمون مدلی با مشارکت نوجوانان 13 تا 17 سال برای ارزیابی کیفیت محیطی سکونتگاه خود پرداخته است (Shahabzadeh, 2015) اشاره نمود.

به علاوه، بهنامی فرد و حبیبی به بررسی میزان تأثیرگذاری عوامل محیطی بر افزایش فعالیت نوجوانان 12 تا 19 سال در یک خیابان با استفاده از مدل اکولوژیکی می پردازند (Behnami Fard and Habibi, 2018). در متون خارجی، به رسمیت شناختن نقش کودکان و نوجوانان برای ایجاد تغییر در شهر (فرآیند مختلف تصمیم گیری، برنامه ریزی، طراحی، اجرا، ارزیابی و مراقبت و نگهداری)، موضوعی بود که از سال 1970 تحت تأثیر سه جنبش مهم حقوق اساسی کودکان، توسعه پایدار، کودکان و طراحی، مطرح گردید. به ویژه در بریتانیا، شهرسازان نوآور، از منافع مشارکت کودکان و نوجوانان حمایت کرده و این حرکت از طریق آموزش و پرورش و انجمن برنامه ریزی بریتانیا نهادینه گردید (Day et. al., 2011). محققین بسیاری چون کوین لینچ، کالین وارد و راجر هارت در زمینه مشاهده تجارب

به‌ویژه به‌منظور انجام فعالیت‌های اختیاری و اجتماعی است. در پژوهش حاضر، حضور نوجوانان با تأکید بر مؤلفه‌ها و شاخص‌های کیفی فضاهای شهری به‌عنوان مهم-ترین عوامل مؤثر بر فعالیت آن‌ها در شهر، مورد توجه قرار می‌گیرد. مدل مفهومی پژوهش با بررسی متون و نظریات صاحب‌نظران در سه حوزه مختلف مندرج در شکل 1 استخراج می‌شود. نخست، بررسی متونی که به موفقیت فضاهای شهری و تدوین مؤلفه‌هایی برای ارزیابی میزان مطلوبیت آن پرداخته‌اند. کاربری‌ها و فعالیت‌ها؛ دسترسی؛ آسایش؛ راحتی؛ امنیت؛ اجتماع پذیری و سرزندگی به‌عنوان مؤلفه‌های کیفی محیطی مورد تأکید بوده‌اند (Jacobs, 1961; Whyte, 1980; Gehl, 2010; Carmona et. al., 2003; Carr et. al., 1992).

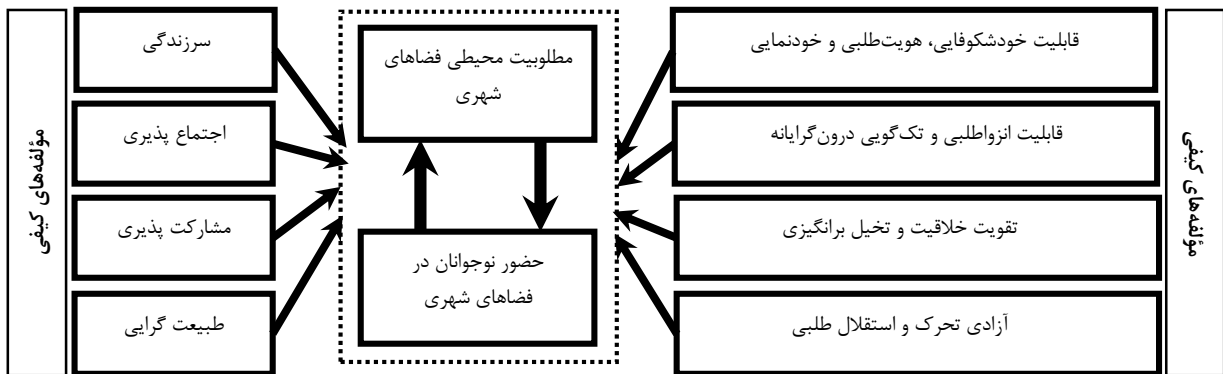
به علاوه، به بررسی دیدگاه نظریه پردازانی که معیارهایی برای ارزیابی کیفیت محیط‌های دوست‌دار کودکان و نوجوانان ارائه داده‌اند؛ پرداخته می‌شود و پس از بررسی مدل‌های مختلف مورد آزمون در مناطق مختلف دنیا، با توجه به هدف پژوهش و مبتنی بر نیازهای مختلف نوجوانان، مهم‌ترین آن‌ها شامل همکاری و مشارکت؛ تنوع مکان‌های جذاب؛ امنیت و آزادی تحرک؛ ارتباط با طبیعت؛ هویت و اجتماع پذیری؛ قابل استنتاج است (Lynch, 1977; Chawla, 2002; Driskel, 2008; Horelli, 2007; Nordstorm, 2010; Chatterjee, 2006; passon et. al., 2008, Al Arasi, 2013; Menezes et. al., 2019; Brussoni et. al., 2018; Hewitt et. al., 2020). از سوی دیگر با توجه به تأکید بر نیازها و ترجیحات استفاده‌کنندگان، در همه متون حوزه 1 و 2، برای اعتباربخشی بیشتر مدل پیشنهادی، به مطالعه انواع نیازهای مربوط به دوره گذار نوجوانی از دیدگاه صاحب‌نظران این حیطه که شامل رشد ابعاد مختلف خود فیزیکی¹، خود اجتماعی²، خود عاطفی³، خود شناختی⁴، خود بازتابی⁵ و خود خلاق⁶ است نیز پرداخته می‌شود (Pet.erson, 1988; Erikson, 1950; lerner, 1981;) Agosto and Hughes-Hassell, 2006;., 1974; (Inhelder and Piaget., 2003).

سرانجام، مؤلفه‌های حاصل از نظریه‌های صاحب‌نظران در سه حوزه، جمع‌بندی شد و با استفاده از روش دلفی

و نظرسنجی از 20 متخصص، بدین ترتیب که، مؤلفه‌ها توسط متخصصین امتیازدهی و بعد از اعمال نظر آن‌ها، فهرستی برای ارزیابی مجدد در اختیار آن‌ها قرار گرفت؛ بازخوردهای ارائه شده تحلیل و جمع‌بندی انجام شد. نهایتاً، مؤلفه‌هایی چون اجتماع‌پذیری؛ استقلال‌طلبی و آزادی تحرک؛ خودشکوفایی، هویت‌طلبی و خودنمایی؛ مشارکت‌پذیری؛ سرزندگی؛ تقویت خلاقیت و تخلیل‌برانگیزی؛ انزوایطلبی و تک‌گویی درون‌گرایانه؛ طبیعت‌گرایی، مؤلفه‌های مؤثر بر حضور نوجوانان در فضاهای شهری، مدل مفهومی پژوهش حاضر را تشکیل می‌دهد. در شکل 2 به معرفی هر یک از نیازهای نوجوان، مصادیق و مؤلفه‌های محیطی مرتبط با هر یک پرداخته شد و رویکرد صاحب‌نظران مختلف به مؤلفه‌های مورد نظر برای اعتباربخشی به مدل پیشنهادی، ارائه می‌شود. سرانجام، به منظور ارزیابی تحقق پذیری هر یک از مؤلفه‌ها، شاخص‌هایی طبق جدول 2 تدوین می‌شود.

2- روش تحقیق

شیوه مطالعه، در این پژوهش، توصیفی-تحلیلی بوده که مبانی نظری تحقیق با روش کتابخانه‌ای و تحلیل نظرات نوجوانان با اتخاذ رویکرد ترکیبی، در دو فاز کمی و کیفی انجام شده است. چارچوب نظری پژوهش با هدف ارائه مدلی به منظور ارزیابی فضاهای شهری موجود برای حضور نوجوانان، مطالعه الگوی رفت و آمد و فعالیت‌های روزمره آن‌ها تدوین شده است تا به نقش فضاهای شهری موجود در ایجاد فرصت‌هایی برای حضور نوجوانان و عوامل مؤثر بر آن پرداخته شود. جمع‌آوری اطلاعات با ترکیبی از روش‌های کمی و کیفی (مندرج در جدول 3) با توجه به مطالعات انجام شده با محوریت فضاهای شهری مطلوب نوجوانان، که در برخی از پرسشنامه (Cotterell, 1990; Videnovic et. al., 2010) و برخی دیگر روش‌های کیفی چون مصاحبه‌های ساختاریافته (Byrne et. al., 2006) استفاده شده است، انتخاب می‌شود.

شکل 1- مدل مفهومی پژوهش

Fig. 1- Conceptual model of the research

جدول 1- مؤلفه‌های کیفی مطلوبیت فضایی در تدوین مدل مفهومی پژوهش با استناد به متون پیشین
 Tab. 1- Qualitative components of spatial desirability in developing conceptual model based on theoretical literature

مؤلفه‌های کیفی مدل مفهومی پژوهش	پژوهشگران
سرزندگی	Unicef, 2004; Horelli, 2007; Driskell, 2008; Nordstorm, 2010; Percy smith and Thomas, 2010; Al Arasi, 2013; Shahabzadeh, 2015
اجتماع پذیری	Unicef, 2004; Horelli, 2007; Driskell et. al., 2008; Nordstorm, 2010; Malone, 2010; Al Arasi, 2013; Shahabzadeh, 2015; Monnet. and Boukala, 2018; Vanaken and Danckaerts, 2018; Hoglhammer et. al., 2018; Hewitt et. al., 2020
مشارکت پذیری	Unicef, 2004; Horelli, 2007; Driskell et. al., 2008; Nordstorm, 2010; Malone, 2010; Percy smith and Thomas, 2010; Shahabzadeh, 2015; Monnet. and Boukala, 2018
قابلیت خودشکوفایی، هویت طلبی و خودنمایی	Chatterjee, 2006; Behnami Fard and Habibi, 2018; Vanheck, 2018; Hewitt et. al., 2020
طبیعت گرایی	Unicef, 2004; Nordstorm, 2010; Malone, 2010; Al Arasi, 2013; Shahabzadeh, 2015; Mustakima, 2017; Vanheck, 2018; Hewitt et. al., 2020
قابلیت انزواطلبی و تک‌گویی درون‌گرایانه	Chatterjee, 2006; Mustakima, 2017; Vanaken and Danckaerts, 2018; Hewitt et. al., 2020
تقویت خلاقیت و تخیل برانگیزی	Chatterjee, 2006; Driskell et. al., 2008; Mustakima, 2017; Brussoni et. al, 2018
آزادی تحرک و استقلال طلبی	Unicef, 2004; Horelli, 2007; Driskell et. al., 2008; Nordstorm, 2010; Malone, 2010; Al Arasi, 2013; Shahabzadeh, 2015; Mustakima, 2017; Hoglhammer et. al., 2018; Brussoni et. al., 2018, Vanheck, 2018

جدول 2- شاخص‌های محیطی مؤثر بر حضور نوجوانان در فضاهای شهری برای ارزیابی میزان مطلوبیت فضایی
 Tab. -2 Environmental indicators affecting the presence of adolescents in urban spaces to assess the degree of spatial desirability

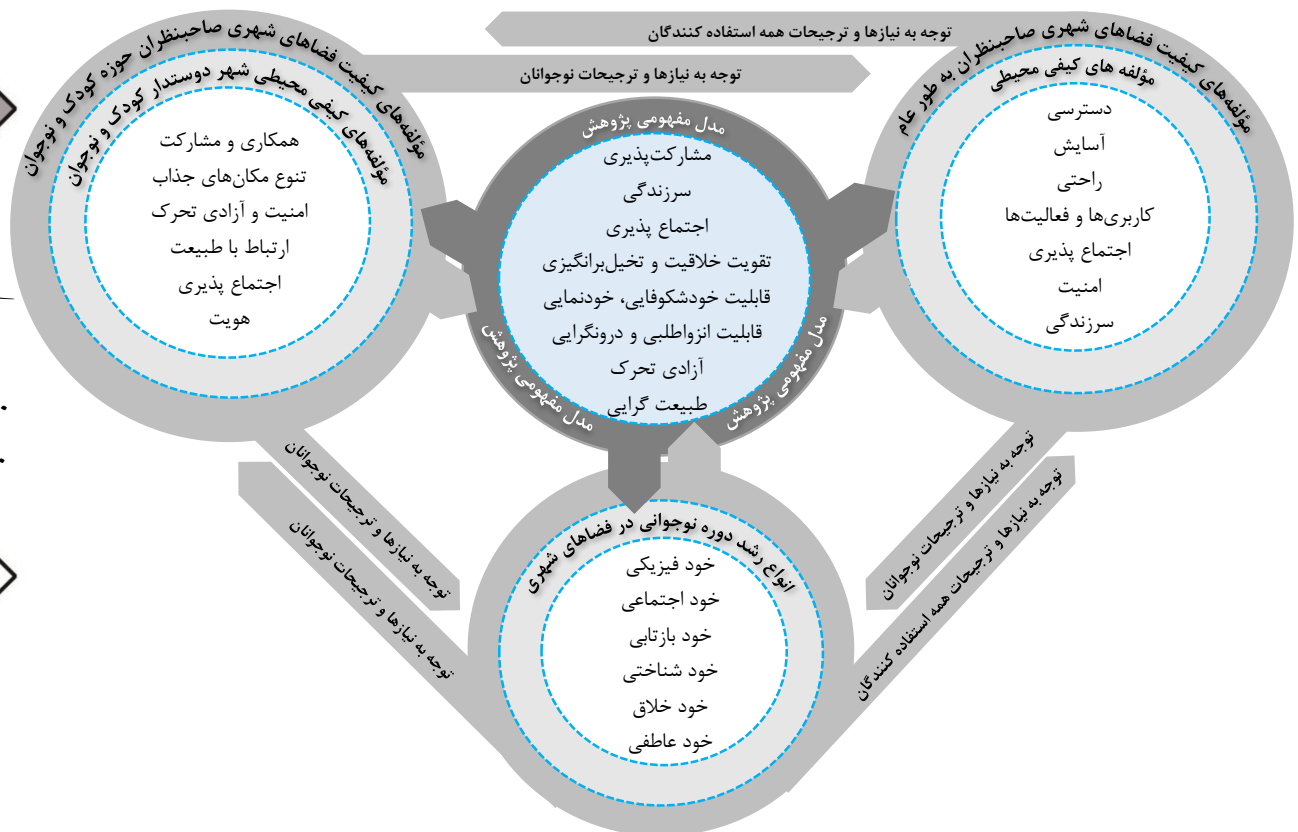
مؤلفه	شاخص	مؤلفه	شاخص
قابلیت آزاد رفتن و استقلال طلبی	1. تنوع فعالیت‌ها	36. روشنایی در شب	قابلیت آزاد رفتن و استقلال طلبی
	2. تنوع امکانات و تسهیلات تفریحی	37. پروفیل مناسب فضاهای عمومی برای تحرک آزادانه	
	3. تنوع امکانات ورزشی	38. کف‌سازی مناسب خیابان‌ها برای حرکت آزادانه	
	4. تنوع امکانات فعالیت فیزیکی در فضاهای باز	39. بازسازی اماکن فرسوده، عدم وجود ساختمان‌های مخروبه	
	5. امکان برگزاری جشن، مسابقه و نمایش در فضاهای عمومی	40. عدم وجود فضاهای رها شده	
	6. اختلاط عملکردی	41. حذف کاربری‌های جاذب افراد غیر محلی و غیر ساکن	
	7. وجود فضاهای دنج برای نشستن و پرسه زدن با دوستان	42. ایمنی تجهیزات، اتصالات و قطعات، سطح پوشش متناسب با استفاده	
آزادی تحرک و استقلال طلبی	8. وجود پاتوق‌هایی برای حضور گروهی بدون نظارت مستقیم	43. نظارت اجتماعی و وجود گروه‌های مختلف مردم	آزادی تحرک و استقلال طلبی
	9. فضاهایی برای فعالیت‌های جمعی مانند نمایشگاه و مسابقه	44. عدم وجود افراد متکدی و دست فروش	
	10. وجود کلوب‌های ورزشی	45. عدم استعمال دخانیات در فضاهای عمومی و مراکز فروش آن	
	11. گیم نت و فضاهای بازی مجازی	46. احترام به حقوق دیگران	

47. پرهیز از ایجاد گوشه های کم تردد و خلوت	12. پارک بازی نوجوانان	مشارکت پذیری
48. وسایل حمل و نقل عمومی مانند اتوبوس، تاکسی، مترو	13. کانون های فرهنگی هنری	
49. ایستگاه های حمل و نقل عمومی	14. امکان مشارکت در فعالیت ها و مراقبت از فضا	
50. دسترسی به ایستگاه های حمل و نقل عمومی	15. امکان مشارکت در خلق فضاهای از آن خود	
51. سرعت وسایل حمل و نقل عمومی	16. امکان مشارکت در تصمیم گیری برای ایجاد تغییر در فضای شهری	
52. وجود پل هوایی و سرعت گیر	17. امکان مشارکت در ارزیابی کیفیت محیطی	قابلیت خودسکوفانی و هویت طلبی
53. رعایت احترام به حقوق پیاده و اولویت حرکت پیاده	18. وجود فضاهایی با قابلیت انتقال هویت جامعه	
54. عرض زیاد پیاده رو و تفکیک پیاده رو از سواره رو و مسیر دوچرخه	19. وجود قلمروهای شخصی و خلوت برای کسب هویت فردی	
55. طراحی بر اساس اولویت حرکت پیاده و کاهش سرعت حرکت سواره	20. امکان ابراز خود در فضاهای عمومی از طریق نقاشی، موسیقی، شخصی سازی فضاها و...	
56. حذف کاربری های جاذب سواره	21. وجود بناهای قدیمی، تاریخی و زیبا	
57. سنگ فرش مناسب، تعبیه مبلمان مناسب و احداث مکان هایی برای نشستن، توقف در فضا با امکانات حفاظتی در برابر تغییرات جوی	22. افزایش فضای سبز و منظره سازی بهتر (نماهای سبز، بام سبز، دیوار سبز و ..)	طبیعت گرایی
58. پوشش گیاهی مناسب به عنوان لایه آکوستیکی در برابر سر و صدا و محافظ برابر آفتاب و باران	23. وجود عناصر طبیعی چون درخت، سبزه، آب، باد، خاک در فضاهای عمومی	
59. رعایت احترام به حقوق دوچرخه سوار و اسکیت	24. طراحی مناسب فضاهای عمومی مرتبط با طبیعت	
60. وجود مسیرهای ویژه دوچرخه و اسکیت	25. جمع آوری زباله و تمیز نگه داشتن سطح کوچه ها و معابر	
61. وضع قوانین کنترلی برای کاهش سرعت اتومبیل	26. مکانیابی و طراحی مناسب سطوح های زباله	
62. جدا کردن مسیرهای پیاده و سواره و دوچرخه با مانع فیزیکی	27. هوای سالم و تمیز	قابلیت انزوای طلبی و تک گویی درون گرایی
63. نظارت بر مسیر دوچرخه با دوربین و نیروی پلیس	28. وجود مکان های مخفی با احساس مالکیت بدور از والدین و بزرگترها	
64. زه کشی معابر در برابر بارندگی و آب گرفتگی	29. استفاده از رنگ، کف سازی طراحی شده و دیواره نویسی و مبلمان شهری برای ایجاد فضاهای پر رمز و راز	
65. وجود درختان سایه گستر	30. وجود فضاهایی برای دیدن و دیده نشدن	
66. وجود پیش آمدگی ساختمان ها در فضاهای شهری به منظور محافظت در برابر باران	31. وجود فضا برای تنهایی و خلوت گزینی	
67. فضاهای باز با قابلیت حفاظت در برابر باران	32. وجود فضاهایی برای آموزش غیر رسمی و ناخودآگاه (آموزش محیطی)	قابلیت تقویت خلاقیت و تحیل پذیری
68. آفتاب گیری فضا در سرما	33. ارتباط با طبیعت به عنوان یک عامل مهم در یادگیری محیطی	
	34. وجود فضاها یا کیفیت های فضایی برای تقویت خلاقیت (رنگ- بندی، کف سازی طراحی شده دیوار نویسی های جذاب، مبلمان شهری خلاقانه)	
	35. ایجاد توپوگرافی مصنوع، دیوارهای پر و خالی، پوشش گیاهی	

جدول 3- روش اجرای پژوهش

Tab. -3 Research method

متغیر وابسته	روش جمع آوری داده ها	ابزار جمع آوری داده ها	فرآیند جمع آوری داده ها
حضور نوجوانان فضای شهری برای مقابله با	کمی	پرسشنامه	ارزیابی فضاهای شهری موجود از دیدگاه نوجوانان با بررسی میزان انطباق با شاخص های مدل پژوهشی ارائه شده در جدول 2
	کیفی	فوکوس گروپ	الگوی متداول حرکت در فضای شهری و فعالیت غالب نوجوانان
		مصاحبه با نقشه	تدقیق داده های فاز 1 و بررسی عوامل مؤثر بر حضور یا عدم حضور
			تعیین مکان های حضورپذیر در وضع موجود محله گلزار توسط نوجوانان

شکل 2- سه حوزه مطالعه در تدوین مدل مفهومی پژوهش
 Fig. 2- Three areas of studies in developing conceptual model of research

فوکوس‌گروپ و مصاحبه با نقشه، به‌منظور تدقیق و دستیابی به درک عمیق‌تر از ادراکات نوجوانان و تحلیل دقیق‌تر داده‌های حاصل از مطالعات کمی و احتمال بروز فاکتورهای پیشنهادی دیگر استفاده می‌نماید. در پژوهش حاضر، جامعه آماری شامل نوجوانان 15 تا 18 سال دختر و پسر محله گل‌سار شهر رشت بوده (917 نفر مبتنی بر آمار حاصل از آموزش و پرورش ناحیه 1 رشت) که گروه هدف در روش کمی، با محاسبه تعداد نمونه‌ها با فرمول کوکران (271 نفر) و در روش کیفی با استناد به پژوهش‌های مشابه که در سطح جهان به‌منظور بررسی ارتباط کودکان و نوجوانان با فضاهای شهری انجام شده،

فاز اول که با روش کمی آغاز می‌شود با استفاده از راهبرد پیمایش، با توزیع پرسشنامه محقق‌ساخته مبتنی بر شاخص‌های جدول 2، میان نوجوانان با هدف ارزیابی فضاهای شهری موجود به عنوان بستری برای حضور یا عدم حضور آن‌ها، الگوی متداول حرکت و فعالیت‌های غالبی که روزانه بدان می‌پردازند؛ انجام می‌شود. برای سنجش روایی پرسشنامه از روش روایی محتوایی و بررسی دیدگاه متخصصین پیرامون درستی پرسشنامه و تعیین پایایی آن به وسیله ضریب آلفای کرونباخ برای هر مؤلفه، استفاده می‌شود که نتیجه آن در جدول 4 نشان داده می‌شود. سپس در فاز دوم از روش‌هایی چون

جدول 4- آزمون پایایی هر یک از مؤلفه‌ها در پرسشنامه

Tab. -4 Reliability test of each component in the questionnaire

	سرزندگی	تجمع پذیری	مشارکت پذیری	خلاقیت	خودشکوفایی	استقلال طلبی	انزواطلبی	طبیعت‌گرایی
Cronbach's Alpha	0.821	0.843	0.859	0.917	0.929	0.889	0.907	0.872

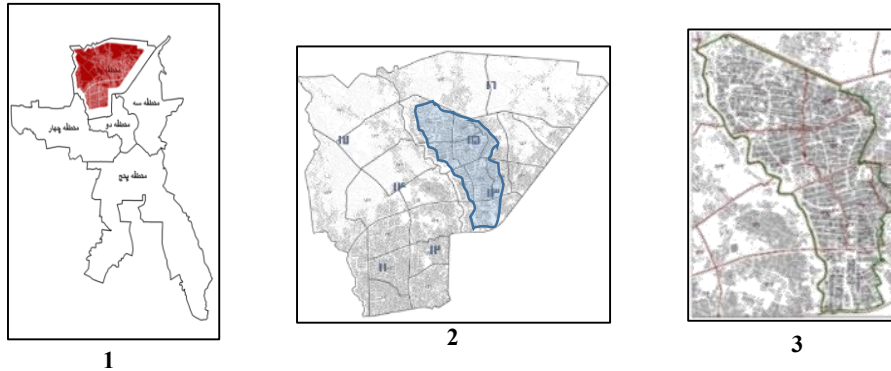
(50 نفر) تعیین شده است. انتخاب گروه سنی 15 تا 18 سال با توجه به کمبود پژوهش‌های جهان و ایران با محوریت این رده سنی، تأکید ویژه صاحب‌نظران بر اهمیت فضاهای شهری به‌عنوان بستری برای اواسط دوره نوجوانی (گروه سنی مورد نظر پژوهش حاضر) نسبت به سایر گروه‌ها و در نظر گرفتن توانایی آن‌ها برای مشارکت در پژوهش با توجه به بستر مورد مطالعه بوده است. تعداد نمونه‌ها از چهار دبیرستان (دو دبیرستان دخترانه و دو دبیرستان پسرانه) که اظهار تمایل به مشارکت در پژوهش داشته‌اند به‌صورت تصادفی با اطمینان از این که محل زندگی نوجوانان مشارکت‌کننده در محدوده مورد مطالعه باشد؛ انتخاب شده است (تعداد نمونه‌های دختر 105 نفر و تعداد نمونه‌های پسر 166 نفر) بوده است. لازم به ذکر است که تفکیک پسرانه و دخترانه به‌منظور اطمینان از مشارکت هر دو گروه در تحقیق است و بررسی تفاوت دیدگاه‌های آن‌ها مد نظر نبوده است. برای تحلیل داده‌ها در روش کمی از روش نرم افزاری SPSS و در روش کیفی از تحلیل محتوا استفاده شده است. با توجه به اهمیت فضاهای شهری با دسترسی محلی در فرآیند رشد نوجوانان از نقطه نظر ارتباط با دوستان و همسالان و ایجاد فضاهایی از آن خود با تعریف قلمرو شخصی و دستیابی به استقلال بدون کنترل و نظارت والدین در خارج از فضاهای خانه (با توجه به محدودیت‌هایی که سن، جنسیت و والدین در حضور آزادانه در فضاهای خارج از خانه به آن‌ها تحمیل می‌کنند) (Lieberg, 1995; Owens, 2002; Thompson, 2002)؛ اهمیت تعیین یک محله به‌منظور معرفی جامعه آماری پژوهش مشخص می‌گردد. به‌این‌منظور، محله گل‌سار در منطقه یک شهر رشت به دلیل دارا بودن فضاهای شهری متنوع‌تر و جذاب‌تر، جمعیت نوجوان ساکن در آن، تنوع الگوهای رفت و آمد و بومی بودن پژوهشگر انتخاب شد که از شاخص‌ترین محلات شهر بوده و دارای شبکه منظم، شطرنجی و از پیش طراحی شده در قسمت شمال شهر برای اقبال درآمدی متوسط به بالا احداث شده و دارای بافت کالبدی

نسبتاً نوساز است. در شکل 3 موقعیت منطقه یک در شهر رشت، موقعیت گل‌سار در منطقه یک و نقشه محدوده گل‌سار مشخص شده است.

3- نتایج و بحث

در فاز اول پژوهش که به‌روش کمی و از طریق پرسشنامه انجام می‌شود، نخست در آن به ارزیابی فضاهای شهری موجود با توجه به شاخص‌های تعیین شده مبتنی بر مدل پیشنهادی پژوهش پرداخته و بدین ترتیب میزان تحقق‌پذیری هریک از مؤلفه‌ها در فضاهای شهری موجود از نظر نوجوانان مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. هم‌چنین، حضور نوجوانان در فضاهای شهری، از طریق مطالعه الگوی رفت و آمد متداول و فعالیت‌های غالب روزانه آن‌ها، بررسی می‌شود. طبق جدول 5، یافته‌ها در بخش ارزیابی فضاهای شهری موجود نشان می‌دهد که میانگین پاسخ‌های دانش‌آموزان، همگی کمتر از حد وسط 3 بوده و از نظر آن‌ها فضاهای شهری موجود با شاخص‌های مدون، منطبق ناست. نتایج آزمون تی زوجی در جدول 6، حاکی از عدم انطباق وضع موجود محدوده پژوهش با نیازها و ترجیحات نوجوانان است.

برای آزمون تأثیر مشارکت در حضور‌پذیری نوجوانان از آزمون تی تک نمونه استفاده شده است. با توجه به مقدار سطح معنی‌داری در جدول 8 که $\text{Sig} = 0.000$ است و کوچک‌تر از مقدار آلفای 0.05 است و با توجه به مقدار میانگین در جدول 7 که 2.2518 بوده و کمتر از حد وسط 3 است، با 95 درصد اطمینان می‌توان گفت که مشارکت نوجوانان در فرآیند تغییر فضاهای شهری، به‌طور میانگین کمتر از حد متوسط 3 است. بنابراین به نظر می‌رسد نادیده گرفتن نوجوانان از فرآیند ایجاد تغییر در محیط‌های شهری، منجر به جدایی‌گزینی و محدود شدن حضور آن‌ها در فضاهای عمومی شهر شده است. به علاوه یافته‌های حاصل از بررسی الگوی حرکت نوجوانان مطابق شکل 4، نشان می‌دهد که رفت و آمد آن‌ها در محله، بیشتر به صورت غیر فعال و از طریق سرویس و اتومبیل والدین است.

شکل 3- موقعیت منطقه یک شهر رشت و محله گلزار در آن و نقشه محله گلزار (Synopsis of Rash Detailed City Planning Studies Report, 2016)

Fig. 3- Location of District1 of Rasht city and Golsar neighborhood in it and the map of Golsar neighborhood (Synopsis of Rash Detailed City Planning Studies Report, 2016)

جدول 5- ارزیابی میزان تحقق پذیری شاخص های تدوین شده در فضاهای شهری موجود از نظر نوجوانان

Tab. 5- Evaluation of the indicators' feasibility in the existing urban spaces from the adolescents' viewpoint

میانگین	بیشترین	کمترین	تعداد	مؤلفه	متغیر وابسته
2.2518	3.50	1.00	271	مشارکت پذیری	میزان مطلوبیت فضای شهری برای حضور نوجوانان
2.4533	3.63	1.00	271	سرزندگی	
1.8465	4.67	1.00	271	اجتماع پذیری	
1.8007	3.33	1.00	271	قابلیت تقویت خلاقیت و تخیل برانگیزی	
1.9568	3.00	1.00	271	قابلیت خودشکوفایی، خودنمایی و هویت طلبی	
2.1924	4.00	1.00	271	قابلیت آزادی تحرک و استقلال طلبی	
1.5332	3.00	1.00	271	قابلیت انزوا طلبی و تک گویی درونگرایانه	
2.0378	3.25	1.00	271	طبیعت گرایی	

جدول 6- نتایج آزمون تی زوجی که $sig < 0.05$ است، حاکی از عدم انطباق وضع موجود و مطلوب است.

Tab.6- The results of paired t-test, which is $sig < 0.05$, shows that the current situation is not desirable

	Paired Differences					t	df	Sig (2-tailed)
	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference				
				Lower	Upper			
وضع مطلوب- وضع موجود	2.38005	.70577	.04287	2.29564	2.46446	55.514	271	.000

جدول 7- شاخص های توصیفی آزمون تی تک نمونه در بررسی تأثیر مشارکت بر حضور پذیری نوجوانان

Tab.7- Descriptive indicators of one-sample t-test in examining the effect of participation on adolescent attendance in urban spaces

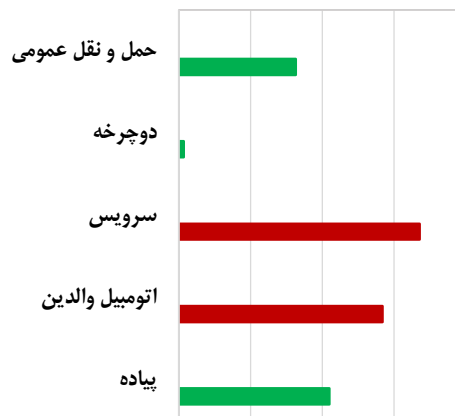
	N	Mean	Std.Deviation	Std.Error Mean
مشارکت	271	2.2518	.46845	.02846

جدول 8- نتایج آزمون تی تک نمونه در بررسی تأثیر مشارکت بر حضور پذیری نوجوانان

Tab.7- Results of one-sample t-test in investigating the effect of participation on adolescent attendance in urban spaces

	t	df	Sig (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
					Test Value=3	
مشارکت	-26.292	271	.000	-.74815	-.8042	-.6921

نوجوانان برخوردار نیست. اما سه مؤلفه قابلیت انزواطلبی و تک‌گویی درونگرایانه، قابلیت تقویت خلاقیت و تخیل برانگیزی و اجتماع‌پذیری، به‌ترتیب در پایین‌ترین سطح قرار داشته و این امر باید در برنامه ریزی و طراحی آتی برای محدوده مورد نظر مورد توجه قرار گیرد. علی‌رغم عدم مطلوبیت فضایی وضع موجود، شکل‌های 8، 9، 12 و 13 با به تصویر کشیدن حضور هرچند اندک نوجوانان در محدوده پژوهش، تأییدی بر اهمیت جایگاه شهر برای این گروه سنی و لزوم مناسب سازی فضای شهری به‌عنوان بستری برای حضور آن‌هاست.

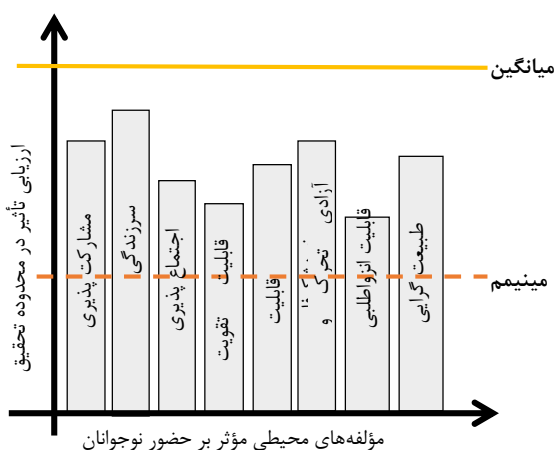
شکل 4- الگوی غیرفعال حرکت نوجوانان از طریق اتومبیل والدین و سرویس

Fig. 4- Passive pattern of adolescents' movement through parents' cars and services

شکل 5- درجه بندی فعالیت‌های غالب نوجوانان (فضای مجازی اینترنت، تماشای تلویزیون و بازی‌های کامپیوتری)

Fig.5- Rating of dominant adolescents' activities (cyberspace, watching TV and computer games)

شکل 6- ارزیابی مؤلفه‌های محیطی مؤثر بر حضور نوجوانان

Fig.6- Evaluation of environmental components on the adolescents' presence

هم‌چنین برای درجه‌بندی فعالیت‌های نوجوانان، لیستی از فعالیت‌های متداول مبتنی بر نتایج پژوهش‌های پیشین، پتانسیل‌ها و محدودیت‌های بستر مطالعه تنظیم و از آن‌ها خواسته شد، فعالیت‌های مندرج در لیست را در بازه‌ای از 1 تا 10، امتیازدهی نمایند؛ شکل 5 نشان می‌دهد که مهم‌ترین آن‌ها به‌ترتیب، فعالیت در فضای مجازی، تماشای تلویزیون و بازی‌های کامپیوتری بوده است و این در حالی است که حضور در فضاهای شهری با دوستان و همسالان، در رتبه آخر این درجه‌بندی قرار گرفته است، که خود حاکی از عدم حضور نوجوانان در فضاهای شهری در محدوده مطالعه است.

فاز دوم پژوهش با استفاده از فوکوس‌گروپ و مصاحبه با نقشه، انجام می‌شود. در فوکوس‌گروپ، دانش‌آموزان به 10 گروه 5 نفره تقسیم شده و با مشاهده نتایج یافته‌های مطالعات کمی پژوهش، که بر عدم پاسخ‌گویی فضاهای موجود به نیازهای نوجوانان و انزوای آن‌ها از شهر، تأکید دارد، تأثیر مؤلفه‌های محیطی ارزیابی شده توسط نوجوانان، تدقیق شده و هم‌چنین عوامل مؤثر بر این جدایی‌گزینی از دیدگاه آن‌ها، مورد بررسی قرار می‌گیرد. شکل 6، میزان تحقق هر یک از مؤلفه‌های محیطی در محدوده پژوهش را از نظر نوجوانان نشان می‌دهد. با تکیه بر یافته‌های کمی، اگرچه فضاهای شهری موجود در پاسخ به همه مؤلفه‌های محیطی مدل پژوهش، ناکارآمد بوده‌اند و هیچ‌یک از سطح مطلوبیت میانگین از نظر

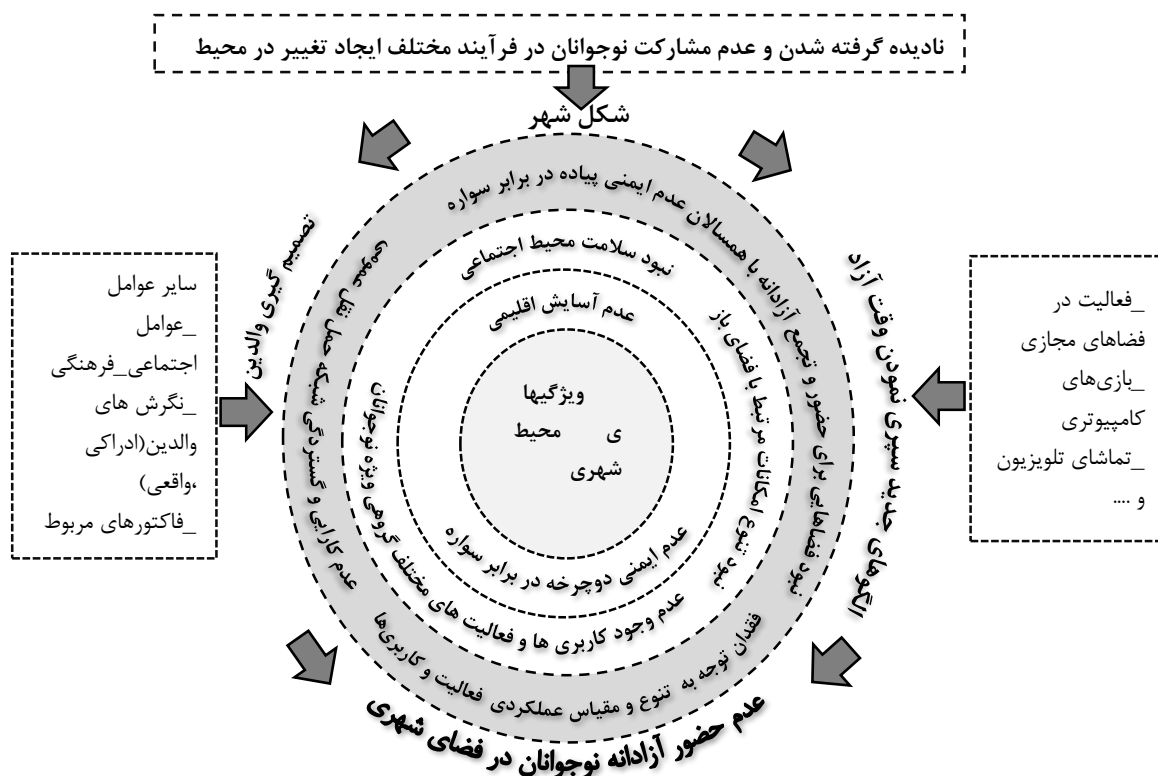

مطلوبیت فضایی محدوده پژوهش از بحث های فوکوس گروپ قابل استنتاج است.

به طور کلی، نادیده گرفته شدن و عدم مشارکت نوجوانان در فرآیند ایجاد تغییر در محیط شهری و بی توجهی به این گروه سنی، منجر به نامناسب بودن فضاهای شهری برای حضور آن ها شده و سایر عواملی چون نگرش واقعی و ادراکی والدین و الگوی سپری نمودن وقت آزاد نوجوانان را تحت الشعاع قرار می دهد. به طور کلی بر اساس یافته ها، تأثیر عوامل مختلف در کاهش حضور نوجوانان در فضای شهری را می توان در شکل 7، خلاصه نمود.

در مصاحبه با نقشه به منظور شناسایی مکان هایی در شهر که نوجوانان به طور عمده، در آن حضور می یابند و به کارگیری ایده های آن ها در ارائه پیشنهادهای نهایی، نقشه محدوده گلسار در اختیار آن ها گذاشته و خواسته می شود مکان هایی را که بیشتر تمایل به حضور دارند با برچسب سبز و مکان هایی که کمتر علاقه مند به حضور هستند را با برچسب قرمز مشخص و در مورد آن بحث نمایند. یافته های مصاحبه با نقشه در شکل 10 و 11 نشان داده می شود. یافته های حاصل از مصاحبه با نقشه نشان می دهد که نوجوانان در صورت حضور در فضاهای شهری بیشتر تمایل به مکان هایی دارند که بتوانند آزادانه شخصیت خود را بیان نموده و با دوستان و همسالان خود وقت گذرانده و زندگی اجتماعی داشته باشند. پارک ها و خیابان ها به عنوان فضاهای باز شهری و فضاهای بسته ای چون فروشگاه های غذا، گیم نت ها، کافی نت ها بیشتر مورد توجه آن ها بوده و فضاهایی که در آن امکان حضور آزاد را نداشته و همواره تحت کنترل بوده و همچنین فضاهای عمومی با فعالیت های ساختاریافته که امکان خروج از یک چارچوب مشخص را ندارند به عنوان مکان های با ویژگی منفی از سوی آن ها مطرح شدند.

در فوکوس گروپ، از نوجوانان خواسته شد که ویژگی های شهر مطلوب خود را برشمرند. آن ها، فضاهای شهری مطلوب و ایده آل خود را در برطرف نمودن ویژگی های منفی حاضر دانسته و به مواردی چون نبود فضاهایی برای خلوت و قلمرو فردی به دور از نظارت والدین و سایرین (انزواطلبی و تک گویی درون گرایانه و استقلال طلبی)؛ بی توجهی به سیمای شهر (جداره های شهری، روشنایی و نورپردازی شهر، رنگ نماها، کف سازی خیابان ها) برای رهایی از یکنواختی (سرزندگی، تقویت خلاقیت و تخیل برانگیزی، خودشکوفایی)؛ عدم محافظت و مراقبت از محیط زیست طبیعی در شهر (طبیعت گرایی)؛ ناکارآمدی حمل و نقل عمومی، توجه ناکافی به حضور راحت پیاده و دوچرخه (آزادی تحرک و استقلال طلبی)؛ فقدان جذابیت در محیط شهری (نبود طراحی نوآورانه هم از نظر حجم ساختمان ها و هم طراحی فضای شهری، به روز نبودن تکنیک ها و مصالح ساختمانی) (سرزندگی، تقویت خلاقیت و تخیل برانگیزی، خودشکوفایی)؛ عدم وجود برنامه های هیجان انگیز و جذاب برای نوجوانان (سرزندگی)؛ عدم امکان حضور آزادانه و بدون دغدغه انفرادی نوجوانان (آزادی تحرک و استقلال طلبی)؛ نبود پاتوق ها و فضاهای خصوصی گردهم آمدن همسالان (اجتماع پذیری)؛ نبود فضاهای مناسب فراغتی در شهر (سرزندگی، تقویت خلاقیت و تخیل برانگیزی، خودشکوفایی)؛ نگرانی والدین (ترس واقعی یا ادراکی) از ایمنی و امنیت فرزندان و در پی آن کنترل بیشتر برای حضور آزادانه آن ها در فضاهای شهری (آزادی تحرک و استقلال طلبی)؛ و مهمتر از همه عدم توجه مسئولین به نیازهای نوجوانان از طریق مشارکت جویی و نظرخواهی آن ها (مشارکت پذیری) اشاره نموده و بدین ترتیب همه مؤلفه های ارزیابی شده در روش کمی، به عنوان مؤلفه های محیطی مؤثر بر

شکل 7- عدم حضور به دلیل نامطلوب بودن فضاهای شهری به عنوان پیامد نادیده گرفته شدن از مشارکت در فرآیند ایجاد تغییر

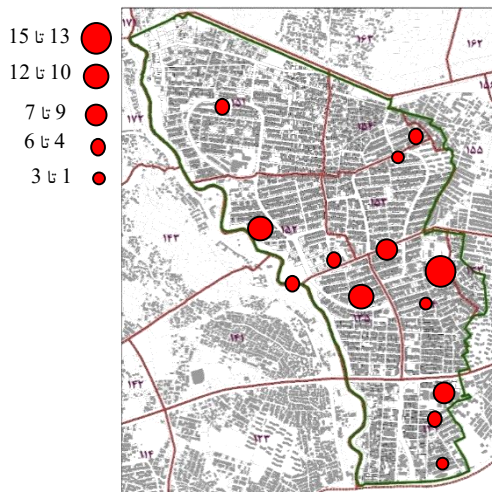
Fig.7- Absence due to undesirable urban spaces because of lack of participation in the process of change

شکل 9- حضور آزادانه با همسالان برای گفتگو
Fig.9- Free attendance with peers for conversation

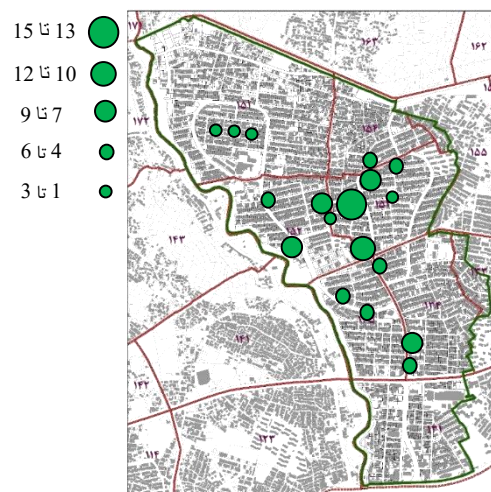

شکل 8- حضور آزادانه با همسالان برای فعالیت‌های ورزشی
Fig.8- Free attendance with peers for sport activities

شکل 11- مکان‌های منفی حضور نوجوانان بر اساس مصاحبه با نقشه

Fig.11- Negative places based on map anchored interview

شکل 10 - مکان‌های مثبت حضور نوجوانان بر اساس مصاحبه با نقشه

Fig.10- Positive places based on map anchored interview

شکل 13- نیاز به خلوت در فضای شهری
Fig.13- Need for privacy in the urban space

شکل 12- مکان‌های دنج برای حضور با همسالان
Fig.12- Cozy places to be with peers

که مدل پیشنهادی از آن رو که با توجه به نیازهای مختلف نوجوانان و قابلیت‌های محیطی متناسب با آن تدوین گردیده است؛ می‌تواند یک رویکرد سیستماتیک و مشارکتی برای ارزیابی فضاهای شهری و روش قابل استنادی برای تدوین و بسط شاخص‌های کیفی محیط-های دوست‌دار آن‌ها باشد و این قابلیت را دارد که در جریان پژوهش در یک فرآیند دوسویه اصلاح و تکمیل

4- نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از یافته‌های پژوهش که در آن تلاش شد تا از رهگذر ارائه مدلی مفهومی به‌منظور ارزیابی مطلوبیت فضاهای شهری موجود از دیدگاه نوجوانان 15 تا 18 سال محله گل‌سار شهر رشت و بررسی الگوی حرکت و فعالیت غالب آن‌ها، به مطالعه حضور نوجوانان در فضاهای شهری و عوامل مؤثر و محدود کننده آن، پردازد؛ نشان می‌دهد

شود. نوجوانان، وضع موجود فضاهای شهری را در برآوردن قابلیت‌های مورد بحث مدل پیشنهادی، پایین‌تر از حد میانگین ارزیابی نموده‌اند و می‌توان به این نتیجه رسید که نیازهای آن‌ها در فضاهای شهری با پاسخی مناسب همراه نبوده است و تأییدی بر این فرض است که وضع موجود شهر برای حضور نوجوانان از مطلوبیت لازم برخوردار نیست. به علاوه رفت و آمد آن‌ها عموماً به صورت منفعل، وابسته و تحت نظارت والدین بوده که با نتایج حاصل از پژوهش لیا کارستن (2005) و هگل هم (2018)، همسو است. به علاوه فعالیت‌های نوجوانان، حضور در فضای مجازی، تماشای تلویزیون و بازی‌های رایانه‌ای است که مشابه پژوهش‌های انجام شده توسط ویدنویک (2010) و بایرن (2006) بوده. از سوی دیگر آن‌ها در صورت استفاده از فضاهای شهری اغلب در فضاهای بسته چون کافی‌شاپ‌ها، رستوران‌ها حضور دارند که این خود با اصل حضور نوجوانان در فضاهای باز شهری که پیری (2015) در پژوهش خود، پرسه‌زدن را یک فعالیت هیجان‌انگیز و روشی مناسب برای تجربه و یادگیری در زندگی نوجوانان می‌داند که بدون برنامه ریزی سفت و سخت یا کنترل والدین می‌تواند بدان مشغول شوند و ساختارها و برنامه‌های از پیش تنظیم شده را در هم بشکنند تعریف نموده؛ متناقض است.

بنابراین، نتایج نشان از یک تغییر بنیادی در ارتباط نوجوانان با فضاهای شهری دارد و با یافته‌های حاصل از پژوهش‌های انجام شده در این حیطه (Karsten, 2005; Mustakima, 2017; Vanheck, 2018; Hewitt et. al, 2020) هم‌سو است. در بررسی عوامل محدودکننده حضور نوجوانان در فضاهای شهری، عواملی چون امنیت که مشابه پژوهش‌های انجام شده توسط جانسون و همکاران (2012)، پین و اسمیت (2006) بوده است که عدم حضور نوجوانان را وابسته به امنیت و ترس واقعی یا ادراکی از جرم و خشونت دانسته؛ نگرانی والدین که مشابه نتایج پژوهش‌های چیلدرس (2004)، هریس (2004)، و ابرین و همکاران (2000) بوده؛ عدم مطلوبیت فضاهای شهری و نبود امکانات تفریحی مناسب که با نتایج پژوهش افرادی چون لو و اسمیت (2006)، میشل (2003) همانند بوده و مهم‌تر از همه نادیده گرفتن نوجوانان از فرآیند مشارکت در برنامه‌ریزی و طراحی

فضاهای شهری که توسط پژوهش‌های محققینی چون سوتن و کمپ (2002)، فرنک (2006)، نوئلز یانز (2004) و پاسون (2008) به اثبات رسیده، از یافته‌های پژوهش قابل استنتاج است.

به طور کلی بر اساس نتایج حاصل از یافته‌ها، همه موارد مذکور مؤثر بر عدم حضور نوجوانان در فضاهای شهری را می‌توان تحت تأثیر مشکلات کالبدی محدوده پژوهش دانست. مسائلی که نوجوانان در بحث‌ها به برخی از آن‌ها اشاره نمودند؛ عدم توجه مسئولین به نیازها و ترجیحات نوجوانان و فقدان بستری برای مشارکت جویی و نظرخواهی از آن‌ها در ایجاد هرگونه تغییر در محیط شهری منجر به فقدان مطلوبیت فضاهای شهری محدوده پژوهش از منظر حضورپذیری نوجوانان شده است. مواردی چون کمبود پاتوق‌ها و فضاهای خصوصی حضور با همسالان، کمبود پارک‌ها و فضاهای متناسب با نیازهای نوجوانان، کمبود فضاهای بازی، نبود امکان دسترسی به اینترنت در فضاهای شهری، نبود برنامه‌های جذاب و هیجان‌انگیز و به‌دنبال آن، رانده شدن از فضاهای شهری و محدود شدن حضور در فضاهای اختصاصی به صورت جزیره‌هایی پراکنده و مجزا در شهر چون (خانه، مدرسه، مراکز آموزشی فوق برنامه و ...) که تحت نظارت والدین یا توسط خود آن‌ها در این مکان‌ها حضور یافته و فرصت تجربه تحرک آزادانه در فضاهای شهری را به مرور از دست داده‌اند، در محدوده پژوهش حاضر قابل بحث است. بنابراین پژوهش حاضر به ارائه پیشنهادهایی در دو حیطه مناسب سازی محیط شهری برای افزایش حضور نوجوانان و افزایش مشارکت آن‌ها در فرآیند ایجاد تغییر در فضاهای شهری، می‌پردازد. در جهت افزایش مطلوبیت فضایی مواردی چون، تنوع امکانات مرتبط با فضای باز عمومی اعم از امکان فعالیت فیزیکی، برگزاری جشن، مراسم و ...؛ تنوع و مقیاس عملکردی فعالیت‌ها و کاربری‌ها؛ ایجاد پاتوق‌های مناسب برای حضور با دوستان و همسالان؛ ایجاد و تقویت محورهای پیاده به منظور افزایش حضور پیاده نوجوانان، استفاده از تمهیداتی چون تغییر در کف‌سازی، سرعت‌گیر، شکل مسیر به منظور افزایش ایمنی فیزیکی و قابلیت پیاده روی نوجوانان؛ طراحی مسیرها و ایستگاه‌های مختص

نوجوانان در فضای شهری و افزایش جذابیت‌های آن برای این گروه سنی، آن‌ها را به گذران اوقات بیشتری در فضای شهری تشویق نمود که این امر به احیاء جایگاه فضاهای شهری برای حضورپذیری بیشتر نوجوانان کمک خواهد کرد.

پی‌نوشت

- ¹ Physical self
- ² Social self
- ³ Emotional self
- ⁴ Cognitive self
- ⁵ Reflective se
- ⁶ Creative self

منابع

Agosto, D., and Hughes-Hassell, S. (2006). Toward a Model of the Everyday Life Information Needs of Urban Teenagers. *Journal of the American Societ.y for Information Science and Technology*, 57 (10), 1394–1403.

Al Arasi, H. (2013). A Study on Children's Perception of Their Local Living Environment. MSc thesis submitted to the faculty of Geo-Information Science and Earth Observation of the University of Twente in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of Science in Geo-information Science and Earth Observation.

Behnami Fard, F., and Habibi, M. (2018). Investigating the effect of environmental factors on increasing the activity of adolescent girls and boys in urban spaces (Case study: Azadi Street., Karaj). *Journal of Urban Studies*, 7 (27), 17-26. [In Persian]

Bridgman, R. (2007). Criteria for Best Practices in Building Child-Friendly Cities: Involving Young People in Urban Planning and Design. *Canadian Journal of Urban Research*, 13 (2), 337–346.

Brussoni, M., Herrington, S., and Matsuba, K. (2018). Teens in public spaces and natural landscapes: Issues of Access and Design, *Handbook of Adolescent Development Research and Its Impact on Global Policy*, (pp.361-379), Chapter 18, Publisher: Oxford University Press.

Byrne, T., Nixon, E., Mayock, P., and Whyte, J. (2006). *Free-time and Leisure Needs of Young People Living in Disadvantaged Communities*. Ireland :Combat Poverty Agency.

دوچرخه و شیب بندی مناسب معابر به‌منظور تشویق استفاده از دوچرخه توسط نوجوانان؛ طراحی مسیره‌ای دسترسی امن و کوتاه به ایستگاه‌های حمل‌ونقل عمومی از مدارس و واحدهای همسایگی به منظور تسهیل استفاده نوجوانان؛ طراحی نوآورانه احجام ساختمانی با توجه به روش‌های جدید ساخت و مصالح به‌روز، به منظور افزایش جذابیت برای نوجوانان؛ ایجاد عرصه‌هایی قابل رؤیت به منظور افزایش امنیت حضور و فعالیت فردی در ساعات مختلف شبانه‌روز؛ احیاء فضاهای رها شده برای ایجاد فضاهایی به نفع امنیت و حضور آزادانه نوجوانان؛ استفاده از رنگ، مصالح، فرم و مبلمان متنوع در محیط شهری برای افزایش جذابیت؛ طراحی مناسب فضای سبز و استفاده نوآورانه از عناصر طبیعی؛ مناسب‌سازی فضاها، اعم از راه‌ها، مبلمان شهری و فضاهای باز عمومی برای سهولت استفاده توسط نوجوانان با ناتوانی جسمی؛ و همچنین برای افزایش مشارکت نوجوانان در سطوح مختلف ایجاد تغییر در محیط شهری، پیشنهادهایی چون حضور برنامه‌ریزان و طراحان شهری در کلاس‌های درسی به منظور وارد نمودن برنامه‌ریزی و طراحی شهری مشارکتی در برنامه درسی نوجوانان دبیرستانی؛ تنظیم سیستمی به منظور اعتباربخشی به مدارس مشارکت‌کننده برای افزایش مهارت و آگاهی‌های دانش‌آموزان در حیطه برنامه‌ریزی و طراحی شهری؛ تبلیغ برنامه‌ریزی مشارکتی از طریق شبکه‌های اجتماعی مجازی و همچنین فضاهای واقعی چون کافی‌شاپ‌ها و رستوران‌ها که امکان حضور نوجوانان در آن بیشتر است؛ ایجاد مراکز نوجوانان (هم به صورت واقعی و هم مجازی) و همکاری با بخش‌های مرتبط با امور شهری؛ معرفی نمایندگان از نوجوانان از طریق فرآیند دموکراتیک به حوزه شهرسازی شهر و اطمینان از حضور آن‌ها در این بخش؛ تربیت و اعطای اعتبار به گروهی از نوجوانان به عنوان کارآموزان متخصص در امر مشارکت؛ ایجاد تیم مشورتی از نمایندگان منتخب نوجوان برای اقدامات مشارکتی آینده برای ایجاد محرک و انگیزه به شرکت در فرآیند مختلف برنامه‌ریزی و طراحی شهری؛ قابل ارائه است. در نتیجه این اقدامات، می‌توان با ایجاد تغییرات متناسب با ترجیحات و نیازهای

Falahat, M. S., and Kalami, M. (2009). Urban Open Spaces Effect on Citizen's Spare Time Spending Quality. *Journal of Urban Management*, 6 (22), 85-98. [In Persian]

Frank, K. I. (2006). The Potential of Youth Participation in Planning. *Journal of Planning Literature*, 20(4), 351-371.

Gehl, I.(2010).*Cities for people*, London:Island press.

Gilbert, R., and O'Brien, C. (2010). Canadian Child-and Youth-friendly Land-Use and Transport Planning Guidelines. The center for Sustainable Transportation.

Hanachi, P. and Azadarmaki, M. (2012). Visual perception of Chidz neighborhood by teenagers. *Journal of Iranian Islamic Urban Studies*, 2 (7), 87-97. [In Persian]

Harris, A. (2004). *Future girl*. New York: Routledge.

Hewitt, R., A.Pera, F., García-Martín, M., Gaudry-Sada, K., Hernández-Jiménez, V., and Bieling, C.(2020). Mapping Adolescents' Sense of Place and Perceptions of Change in an Urban-Rural Transition Area. *Journal of Environmental management*,65, 334-354.

Hoghammer, A., Muhar, A., Stokowski, P., Schuppenlehner, T., and Eder, R. (2018). Factors affecting adolescents' use of urban public spaces in their leisure time: an exploratory study from the city of Vienna. *The International Journal of Justice and Sustainability*, 23 (8), 814-829.

Horelli, L. (2007). Constructing a Framework for Environmental Child-Friendliness. *Journal of Children, Youth and Environments*, 17 (4), 267-292.

Inhelder, B., and Piaget., J. (2003). *The Growth of Logical Thinking from Childhood to Adolescence*. Talor and Francis.

Jacobs, J. (1961). *The death and life of Great American cities*. New York : Random House.

Johansson, K., Laflamme, L., and Eliasson, M. (2012). Adolescents' perceived safety and security in public space: A Swedish focus group study with a gender perspective. *Journal of Young*, 20 (1), 69-88.

Carmona, M., Magalhaes, C., and Hammond, L. (2003). *Public Places, Urban Spaces: the dimensions of urban design*. Oxford :Architectural Press.

Carr, S. et. al. (1992). *Public Space*. Massachuset.s: Cambrige university press.

Chatterjee, S. (2006). *Children's Friendship with Place: An Exploration of Environmental Child Friendliness of Children's Environments in Cities*, A dissertation submitted to the Graduate Faculty of North Carolina State University, in partial fulfillment of the requirements for the Degree of Doctor of Philosophy .

Chawla, L. (2002). *Growing Up in an Urbanising World*. London: Earthscan.

Childress, H. (2004). Teenagers, territory and the appropriation of space. *Journal of Childhood*, 11(2), 195-205.

Cotterell, J. L. (1990). Tracking teenagers in time and space. *Journal of Youth Studies*, 9 (4), 1-32.

Dallago, L., Perkins, D. D., Santinello, M., Boyce, W., Molcho M., and Morgan, A. (2009). Adolescent Place Attachment, Social Capital, and Perceived Safety: A Comparison of 13 Countries. *American Journal of Community Psychology*, 44 (1-2), 148-160.

Davison, K., and Lawson, C. (2006). Do Attributes in the Physical Environment Influence Children's Physical Activity? A Review of the Literature. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 3 (19), 1-17.

Day, L., Sutton, L., and Jenkins, S. (2011). *Children and Young People's Participation in Planning and Regeneration, A Final Report to the Ecorys Research Programme 2010-11*, Ecorys / CRSP.

Driskell, D., Fox, C., and Kudva, N. (2008).*Growing up in the new New York: Youth space, citizenship, and community change in a hyperglobal city*. *Journal of Environment and Planning A:Economy and Space*, 40 (12), 2831-2844.

Driskell, D. (2008). *Creating Better Cities with Children and Youth: a Manual for Participation*. (M. Tavakoli, and N. Saeedi Rezvani, Trans.) Tehran: Dibache Publication. [In Persian]

Erikson, E.H.(1950). *Childhood and society*. New York:Norton.

Built Environment, LTH, Lund University, Sweden.

Nordström, M. (2010). Children's Views on Child-friendly Environments in Different Geographical, Cultural and Social Neighbourhoods. *Journal of Urban Studies*, 47 (3), 514-528.

O'Brien, M., Jones, D., Sloan, D., and Rustin, M. (2000). Children's independent spatial mobility in the urban public realm. *Childhood Journal*, 7 (3), 257-277.

Owens, P. E. (2002). No teens allowed: The exclusion of adolescents from public spaces. *Landscape Journal*, 21(1), 156-163.

Pain, R., and Smith, S. J. (2008). *Fear: Critical geopolitics and everyday life*. New York: Routledge.

Passon, C., Levi, D., and Del Rio, V. (2008). Implications of adolescents' perceptions and values for planning and design. *Journal of Planning Education and Research*, 28 (1), 73-85.

Percy-Smith, B. and Thomas, T. (2010). *A handbook of children and young people's participation: perspectives from theory and practice*. London: Routledge

Peterson, M.W. (1988). The organizational environment for student learning. *Journal of New Directions for Institutional Research*, 57, 23-37.

Saeidi-Rizi, F. (2014). Designing for Teen Open Space Needs. Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University, Virginia, U.S.

Shahabzade, M. (2015). Using the adolescents' participation in the design process of the built environment. *Journal of Housing and Rural Environment*, 34 (151), 19-34. [In Persian]

Skelton, T., and Valentine, G. (1997). *Cool Places: Geographies of Youth Cultures*. London: Routledge.

Spencer, C., and Blades, M. (2005). *Children and their environments: Learning, using and designing spaces*. New York: Cambridge University Press.

Standler, K. (2014). Open Spaces for Young People-Teens_Open_Space. *International Journal of Contemporary Architecture* "The New ARCH", 1(1), 1-6.

Karsten, L. (2005). It All Used to Be Better? Different Generations on Continuity and Change in Urban Children's Daily Use of Space. *Journal of Children's Geographies*, 3 (3), 275-290.

Knowles-Yáñez, K. L. (2005). Children's Participation in Planning Processes. *Journal of Planning Literature*, 20 (1), 3-14.

Kytta, M. (2002). Affordances of Childrens Environments In The Context of Cities, Small Towns, Suburbs and Rural Villages in Finland and Belarus. *Journal of Environmental psychology*, 22 (1), 109-123.

Lerner, R.M. (1981). Adolescent Development. *Journal of Youth and Society*, 12(3), 251-275.

Lieberg, Mats. (1995). Teenagers and public space. *Journal of Communication Research*, 22 (6), 720-744.

Low, S., and Smith, N. (2006). *The politics of public space*. New York : Routledge.

Lynch, K. (1977). *Growing up in Cities : Studies of Spacial Environment of Adolescence in Cracow, Melbourne, Mexico City, Salta, Toluca and Warszawa* (K.Lynch Ed). London : MIT Press.

Malone K., and Hartung, C. (2010). Challenges of participatory practice with children, In B. Percy-Smith and N. Thomas (Eds.), *A handbook of children and young people's participation: perspectives from theory and practice*. London: Routledge.

Menezes, M., Arvanitidis, P., Smaniotto Costa, C., and Weinstein, Z. (2019). Teenagers' Perception of Public Spaces and Their Practices in ICTs Uses: New Approaches and Perspectives, *The Interface Between People, Places and Technology*, Edition: 1st, Chapter: 2.4, Publisher: Springer, 109-119.

Mitchell, D. (2003). *The right to the city: Social justice and the fight for public space*. New York: Guilford Press.

Monnet, N., and Boukala, M. (2018). Urban Trajectories and Posturing: The Place of Children and Teenagers in the Makeup of the City. *Journal of Enfances*, 30 (30), 1-19.

Mustakima, Hussain. (2017). Creating better urban space for children and youth in urbanization. Department of Architecture and the

adolescents: a study using GPS and accelerometers. *Journal of Health Geographies*, 17 (3), 1-16.

Videnović, M., Pešić, J., and Plut, D. (2010). Young People's Leisure Time: Gender Differences. *PSIHOLOGIJA Journal*, 43 (2), 199-214.

Vanaken, G., and Danckaerts, M. (2018). Impact of Green Space Exposure on Children's and Adolescents' Mental Health: A Systematic Review. *Journal of Environmental Research and Public Health*, 15 (12), 1-17.

Whitzman, C., and Worthington, M. (2010). The Journey and the Destination Matter: Child-Friendly Cities and Children's Right to the City. *Journal of Built Environment*, 36 (4), 474-486.

Whyte, W. H. (1980), *The Social life of Small Urban Space*. Washington D, C: The Conservation.

Sutton, S. E., and Kemp, S. P. (2002). Children as partners in neighborhood placemaking: lessons from intergenerational design charrettes. *Journal of Environmental Psychology*, 22 (1), 171-189.

Synopsis of Detailed City Planning Studies Report. (2016). Rasht Road and Urban Development Department.

Thompson, C. W. (2002). Urban open space in the 21st century. *Journal of Landscape and Urban Planning*, 60 (2), 59-72.

Travlou, P. (2003). Teenagers and Public Space; Literature Review. Edinburgh College of Art and Heriot Watt University, Edinburgh, Scotland.

Unicef. (2004). *The State of the World's Children 2004*. www.unicef.org.

Van Hecke, L., Verhoeven, H., Clarys, P., Van Dyck, D., Van de Weghe, N., Baert, T., Deforche, B., and Van Cauwenberg, J. (2018). Factors related with public open space use among

